

УДК 378.091.31-059.1:377

Ребенок В. М.

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

У статті розглядається особистісно-орієнтована професійна підготовка майбутнього вчителя, яка забезпечує подолання його часткової затребуваності у просторі єдиних освітніх стандартів і ринкової конкуренції розвитком цілісної особистості в умовах освіти, спрямованої на духовність і культуру молоді. Доведено, що наукові знання у професійній діяльності майбутніх учителів мають загальний характер, частково проявляються в конкретних професійно-педагогічних діях і тому мають відносно самостійну форму існування. Дослідженням встановлено, що особистісно-орієнтована педагогічна діяльність передбачає адаптацію загальної технологічної схеми до умов конкретної освітньої ситуації шляхом авторської персоналізації вихідного технологічного алгоритму, індивідуалізації стилю власної педагогічної діяльності.

Ключові слова: особистісно-орієнтований підхід, професійна підготовка, самореалізація, рефлексивність, результативність.

Актуальність проблеми дослідження. У державних та міжнародних документах із проблем освіти наголошується на необхідності формування нової генерації педагогічних кадрів, підготовленої до якісного забезпечення освітніх потреб особистості, розвитку її інтелектуального та культурного потенціалу. Особистісно-орієнтована освіта полягає у створенні оптимальних умов для розвитку і становлення студента як суб'єкта діяльності й суспільних відносин, що організовує свою діяльність. Виходячи з цього, виникає необхідність наукового аналізу розвитку особистості. Особистісно-орієнтована освіта акцентує увагу на розвиток ціннісно-сміслової сфери професійної діяльності майбутніх учителів, яка виявляється у їхньому ставленні до пізнавальної діяльності.

У сучасних умовах спрямованості освіти на особистісний розвиток учителів методична діяльність все більше набуває характеру діалогу, співпраці, співтворчості, в яких переважає взаємозацікавлений обмін особистісними думками між педагогами. Така організація професійного розвитку вчителів, яка сьогодні отримала назву особистісно-орієнтованої, можлива за умови розробки і впровадження сучасних технологій і моделей професійної освіти, які відповідають ідеї особистісно-орієнтованої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми особистісно-орієнтованого навчання знайшла відображення у працях І. Беха, П. Блонського, О. Бондаревської, С. Гончаренка, В. Давидова, І. Зязюна, О. Киричук, В. Кременя, В. Лутая, Я. Рахпівської, О. Савченко, В. Серікової, В. Сухомлинського, А. Фурмана, І. Якиманської та інших. Сучасне розуміння особистісно-орієнтованого підходу визначили зарубіжні та вітчизняні психологи: А. Адлер, Е. Берн, У. Джеймс, Е. Еріксон, А. Маслоу, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фром, К. Хорні, К. Ясперс.

Мета статті – проаналізувати особистісно-орієнтований підхід у процесі професійної підготовки майбутніх учителів у вищих навчальних закладах.

Виклад матеріалу. Стратегію сучасної педагогічної освіти складають суб'єктивний розвиток і саморозвиток особистості вчителя, здатного не тільки обслуговувати педагогічні технології, що існують, але й виходити за межі нормативної діяльності, здійснювати інноваційні процеси. Ця стратегія втілюється у принциповій спрямованості змісту і форм навчального процесу вищої школи на пріоритет особистісно-орієнтованих технологій педагогічної освіти. Особистісно-орієнтовані технології означають персоналізацію і діалогізацію педагогічної взаємодії. Персоналізація і діалогізація освітнього процесу спираються на застосування цілої системи форм співробітництва. При їх застосуванні повинна спостерігатися певна послідовність, динаміка: від максимальної допомоги викладача студентам з вирішення навчальних завдань до поступового зростання їх власної активності і появи стосунків партнерства між ними.

Завдання особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутнього вчителя становить забезпечення умов розвитку відповідно до життя людини в будь-якому віці. В основі розвитку суспільства лежить "здатність набувати досвід впливу на подальшу діяльність" [7], яка або пристосовується до середовища, або пристосовує середовище, впливає на нього.

Готовність до професійної діяльності майбутніх учителів є система якостей особистості, прояв її розвитку, підготовленості до виконання важливих соціальних функцій [4].

Для особистісно-орієнтованого навчання надзвичайно важливими є такі положення: особистісно-орієнтоване навчання повинно забезпечувати розвиток і саморозвиток особистості студентів, виходячи з виявлення його індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання і предметної діяльності; освітній процес особистісно-орієнтованого навчання надає кожному майбутньому учителю, спираючись на його здібності, схильності, інтереси, ціннісні орієнтації і суб'єктний досвід, можливість реалізувати себе в пізнанні навчальної діяльності, поведінці; зміст освіти, її засоби і методи відбирають та організуються так, щоб студент міг проявити вибірковість до предметного матеріалу, його виду і форм; критеріальна база особистісно-орієнтованого навчання враховує не тільки рівень досягнутих знань, умінь, навичок, але і сформованість певного інтелекту (його властивості, якості, характер проявів); освіченість як сукупність знань, умінь, індивідуальних здібностей є найважливішим засобом становлення духовних та інтелектуальних якостей студента, що виступає основною метою сучасної освіти; навченість і освіченість не тотожні за своєю природою та результатами; у даному контексті традиційне навчання не може бути провідним у цілісному освітньому процесі. Значущими стають ті складові, котрі розвивають індивідуальність студента, створюють усі необхідні умови для його саморозвитку, самовираження; особистісно-орієнтоване навчання будується на принципі варіативності, тобто визнанні розмаїтості змісту і форм навчального процесу, вибір яких повинен здійснюватися викладачем з урахуванням мети розвитку кожного студента, його педагогічної підтримки в пізнавальному процесі, скрутних життєвих обставинах [3].

Для того щоб професійна діяльність стала однією з пріоритетних цінностей людини, необхідно розв'язати важливі практичні завдання з надання професійній підготовці майбутніх викладачів особистісної спрямованості, а саме: а) становлення і корекція усвідомлення студентами свого смислового життєвого простору, його зв'язків із завданнями майбутньої педагогічної діяльності; б) визначення шляхів оцінки власних професійних можливостей і врахування динаміки їх розвитку при педагогічній підтримці та корекції індивідуальної програми професійної підготовки; в) організація професійно-підготовчої діяльності з розвитку смислових орієнтацій професійного служіння, особистісної самореалізації і самовираження студентства в умовах, наближених до реальної педагогічної діяльності; г) запровадження в ході професійної підготовки поступової трансформації особистісних якостей студентів, необхідних для навчально-пізнавальної діяльності, в особистісні якості, що визначаються стандартом компетентності педагога і є достатніми для його професійної діяльності.

Розглядаючи професійну готовність педагога як інтегроване вираження усіх підструктур особистості, необхідно дотримуватись особистісного, комплексного підходу, який передбачає дослідження взаємодії окремих особистісних складових у професійній підготовці майбутнього вчителя.

На думку В. Беспалька, особистісний підхід в педагогіці повинен стати провідним в організації навчально-виховного процесу. М. Чобітько зауважує, що "в парадигмі особистісно-орієнтованої педагогіки освіта розглядається як багаторівневий простір, як складні процеси, що створюють умови для саморозвитку особистості, який є стрижнем усіх складових освіти (становлення) особистісної індивідуальності. Звідси і нове розуміння освіти – це не просто набуття знань і володіння низкою професійних навичок, а саме розвиток багатограних здібностей системного характеру і високого ступеня їх продуктивності" [8].

І. Бех розглядає професійну діяльність як один із основних способів здійснення життя та особистісної самореалізації. Стратегію розвитку особистості він виводить із основного соціокультурного постулату сучасності, що визнає головною справою і нормою життя людства розв'язання моральних проблем шляхом організації вчинків життєдіяльності молодої людини сповненої духовних устремлінь, пошуку покликання і життєвого призначення [1]. Прагнення людини здійснити себе через свою професійну діяльність визначається ним, як одна з основних культурних цінностей і основне завдання професійної освіти.

Особистісно-орієнтований підхід до освіти (І. Бех, Дж. Дьюї, І. Якиманська), визнаючи пріоритет розкриття та розвитку потенціалу особистості, ставлення до неї як до суб'єкта життєдіяльності, дає змогу подолати однозначність і універсальну методичну рецептурність професійної підготовки. Розуміння теоретичних закономірностей методики і досвіду професійної підготовки майбутнього вчителя в поєднанні з усвідомленням конкретної реальної освітньої ситуації обумовлює появу технологічних знань. Це дає можливість теоретично обґрунтувати власні дії, розуміти студентів [4].

Сутність особистісно-орієнтованої професійної підготовки майбутніх вчителів визначає формування образу людини в єдності природної, культурної і соціальної її сутностей шляхом постійного звернення до неповторного суб'єктного досвіду життєдіяльності, набутого в соціокультурному оточенні.

Реалізацію особистісно-орієнтованого навчання І. Якиманська пов'язує з розробкою такого змісту навчання, що включає, поряд із науковими знаннями, мету знання, прийоми і методи пізнання. При цьому визнається важливою розробка спеціальних форм взаємодії учасників освітнього процесу [9].

Особистісно-орієнтована педагогічна діяльність передбачає адаптацію загальної технологічної схеми до умов конкретної освітньої ситуації шляхом авторської персоналізації вихідного технологічного алгоритму, індивідуалізації стилю власної педагогічної діяльності. Інваріантний алгоритм технологічної схеми визначає концептуально-методологічне проектування педагогічної технології, а індивідуальний

стиль діяльності конкретного вчителя у неповторній педагогічній ситуації обумовлює варіативну реалізацію цієї технології. Неповторність педагогічної ситуації визначається педагогічним середовищем, компонентами якого виступають вчитель, вихованець, засоби і умови навчання.

Існуючі підходи демонструють таке розуміння завдань особистісно-орієнтовної професійної підготовки майбутнього вчителя, як [4]: а) готовність до професійної діяльності, що визначається системою якостей особистості, підготовленістю до виконання важливих соціальних функцій; б) розвиток здібностей особистості, що будується від студента до визначення педагогічних дій викладача; в) створення умов, що забезпечують мотивацію до розвитку особистості, її інтелектуальних та духовних сил.

Суттєвими ознаками особистісно-орієнтованого навчання І. Якиманська вважає постійне звернення до досвіду життєдіяльності студентів; стимулювання активних дій щодо засвоєння знань, аналізу виконання завдань; звернення до інтуїції кожного студента; стимулювання тих, хто висловлює оригінальні ідеї й гіпотези. В основу особистісно-орієнтованого навчання покладено визнання індивідуальності, самобутності, самоцінності кожної людини, її розкриття не як "колективного суб'єкта", але перш за все як індивіда, наділеного своїм неповторним суб'єктивним досвідом набутих в соціокультурному оточенні, у процесі сприйняття і розуміння світу людей і речей [1].

Особистісно-орієнтована освіта направлена на розвиток і саморозвиток майбутнього вчителя професійної підготовки, його становлення з врахуванням індивідуальних особливостей, що дає можливість реалізувати себе в пізнанні, в навчальній діяльності з опорою на свої інтереси, можливості й здібності, ціннісні орієнтації і суб'єктивний досвід.

Орієнтація викладачів ВНЗ на особистісно-орієнтоване навчання вимагає створення необхідних педагогічних умов для успішної його організації.

Головною умовою є визнання пріоритету особистості студента як суб'єкта педагогічного процесу, реальне знання його особистісної структури і відповідно досягнення рівня розвитку. За умов даного підходу формується суб'єкт-суб'єктні відношення, де всі учасники освітнього процесу націлюють свою спільну діяльність на саморозвиток. Реалізація цього підходу може забезпечити цілісність формування особистості при збереженні індивідуальності. Саме ця теза закладена в основу співпраці викладачів і студентів як головної умови функціонування ВНЗ.

Професійна підготовка майбутнього вчителя повинна забезпечувати можливість виконання педагогом професійно-педагогічних функцій, завдань, умінь на рівні, що визначається освітньо-кваліфікаційною характеристикою педагога певної спеціальності. Міра можливості підготовленого вчителя виконувати діяльність за кваліфікацією визначає його компетентність. Тому вимоги, які ставляться до майбутнього вчителя розкривають його обов'язки на робочому місці, можуть бути визначені як стандарт компетентності [6]. Повне сприйняття майбутніми вчителями в процесі професійної підготовки стандартів компетентності, є достатньою умовою забезпечення готовності педагога виконувати свої обов'язки у професійно-педагогічній діяльності.

Висновки. Таким чином, особистісно-орієнтоване навчання базується на урахуванні особистісних якостей та інтересів студентів і сприяє подальшому їх розвитку. Організація особистісно-орієнтованого навчання це процес створення таких умов, які б сприяли активному розширенню комунікативної компетенції студентів та становленню їх суб'єктності у процесі особистісно-орієнтованої розвиваючої взаємодії. Особистісно-орієнтована професійна підготовка передбачає педагогічну підтримку становлення якостей особистості майбутнього вчителя через прояв педагогічної компетентності й професіоналізму. Інтеграція професійної підготовки майбутнього педагога з його практичною педагогічною діяльністю в освітніх закладах сприятиме розвитку професійної готовності випускників.

Перспективи подальших досліджень. Результати дослідження дають можливість запровадити в ході моніторингу власних професійних здібностей студентів, динаміки їх розвитку та корекції індивідуальної програми професійної підготовки з метою поступової трансформації особистісних якостей, які є значущими для навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вчителів у процесі професійної підготовки.

Використані джерела

1. Бех І.Д. Особистісно-зорієнтоване виховання: [наук.-метод. посіб.] / І.Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Давыдов В.В. Теория развивающего обучения / В.В. Давыдов. – М.: Интор, 1996. – 544 с.
3. Особистісно-орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навчальних закладах: [колективна монографія] / [В. Андрущенко, Н. Дівинська, Б. Корольов та ін.; за заг ред. В. Андрущенко, В. Лугового]. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 256 с.
4. Підласий П.І. Продуктивний педагог. Настільна книга педагога / П.І. Підласий. – Х.: Вид. "Основа", 2010. – 360 с.

5. Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку: [монографія] / За ред. О.А. Дубасенюк. – Житомир: ЖДУ, 2006. – 322 с.
6. Сериков В.В. Личностно-развивающее образование: мифы и реальность / В.В. Сериков // Педагогика. – № 10. – 2007. – С. 3-12.
7. Слєпкань З.І. Наукові засади педагогічного процесу у вищій школі: [навч. посіб. для магістрів вищих навч. зал.] / З.І. Слєпкань. – К.: Вища школа, 2005. – 240 с.
8. Чобітько М.Г. Формування особистісно орієнтованої професійної позиції майбутнього вчителя / М.Г. Чобітько // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2003. – Вип. 2. – С. 155-164.
9. Якиманская И.С. Технология личностно-ориентированного образования / И.С. Якиманская. – М.: Сентябрь, 2000. – 176 с.

Rebenok V.

PERSONALITY-ORIENTED APPROACH IN THE PROCESS OF FUTURE TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING

The article deals with personality – oriented professional training of a future teacher which provides eliminating of his partial demand on the area of common educational standards and market competition by the development of an integral personality in the conditions of the education aimed at the spiritual character and culture of youth. Such personification of the educational process will facilitate the gradual transformation of the learning–professional activity; filling the present days of students by personality–oriented senses of existence; strengthening in calling and living vocation; creating of the bright perspective of future pedagogical activity, full of events, large–scale plans and dreams.

It was proved that scientific knowledge in the professional activity of future teachers has the general character, partially shown in certain professional–pedagogical actions and thus has relatively independent from of existence. Being the necessary condition of acquiring the ways of professional–practical activity, scientific professional knowledge can not be delivered and fully acquired only in the practical activity. Professional training of a future teacher must provide the opportunity of a teacher to perform professional pedagogical functions, tasks, skills on the level, which is defined by the educational–qualification characteristics of the certain specialty's teacher. The measure of the trained teacher's possibility to perform activity according to the qualification defines his competence. The problem of improving and measuring the quality of future teacher's professional training is considered in the way of solving arguments between traditional and innovative approaches for performing from the priority of individualization of each educational vector to achieving by everybody the educational aims in boundaries of the adopted state educational standards, and also from final assessment of the quality of future teachers' professional training to creating of the personality–oriented model, which foresees the monitoring of intermediary results.

It was stated by the research that personality–oriented pedagogical activity foresees adaptation of the general technological scheme to the conditions of the certain educational situation by the author's personalization of the output technological algorithm, individualization of the personal pedagogical activity's style. Invariant algorithm of the technological scheme defines the conceptual–methodological projecting of the pedagogical technology; and the individual style of a certain teacher's activity in the unique pedagogical situation provides the varieties realization of this technology. The unique pedagogical situation is defined by the pedagogical environment, the components of which are a teacher, a student, means and condition of education.

Key words: *personality – oriented approach, professional training, self–realization, reflectiveness, repulsiveness.*

Стаття надійшла до редакції 20.04.2016 р.